Cooperare şi conflict în dezbaterea televizată

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU
Facultatea de Litere
Universitatea din Bucureşti

1. Precizări preliminare

Prezentarea de față, care are în vedere câteva dintre emisiunile de tip dezbatere din seria *Marius Tucă Show*, de la postul de televiziune Antena 1, se întemeiază pe un număr de premise referitoare la *talk show* ca gen (dezbaterea fiind una dintre speciile acestuia).

(a) *Talk show*-ul este un gen caracterizat prin lipsă de omogenitate sub toate aspectele: al conținutului şi finalității, al formelor discursive şi al limbajului. Acest fapt este pus în evidență chiar de eticheta sa metalingvistică (implicând combinația, în proporții diverse, de interacțiune verbală – *talk* – şi de spectacol mediatic – *show*), dar şi de circulația unor formule de definire de tipul gen de *infotainment* (contaminare între *information* şi *entertainment*) sau discurs *semi-instituțional* (Ilie, 2001) (combinând reguli şi constrângeri specifice discursului instituțional – temă fixă, o anumită distribuție a rolurilor de emițător, loc de desfăşurare, durată etc. – cu spontaneitatea tipică pentru conversația curentă).

(b) Deşi se poate identifica un nucleu de norme de gen universal valabile, există diferențe interculturale notabile în ceea ce priveşte modalitățile concrete de realizare a *talk show*-urilor şi preferințele publicului, determinate, în mare măsură, de tradițiile care au prezidat la constituirea formelor publice ale interacțiunii comunicative orale (saloanele în Franța, cluburile şi tradițiile vieții parlamentare în Anglia, egalitarismul democrației americane, prea puțin sensibilă la ierarhiile sociale, balcanismul combinat cu tradiția creată de „revoluția la televizor", la noi).

(c) *Talk show*-ul este unul dintre genurile cele mai dinamice, chiar într-o cultură mediatică modernă dezvoltată relativ recent, ca aceea din România. O dovedesc şi programele *Marius Tucă Show*, care au evoluat, îndeosebi în ultimul an, spre o formulă mai sobră şi, adesea, mai anostă. Moderatorul însuşi s-a îndepărtat până şi în privința vestimentației de modelul său, Larry King (de la CNN: *Larry King Live*).

Am ales pentru discuția care urmează trei emisiuni ceva mai vechi, care se aseamănă prin aspectul lor marcat polemic, dar se individualizează prin maniera de tratare a problemelor: dezbaterea din martie 2000 privind criza creată în coaliția de guvernământ de „cazul" V. Babiuc – o dezbatere politică „clasică", în care cei doi invitați (Adrian Vasilescu şi Octavian Paler) se situează pe poziții opuse; dezbaterea din septembrie 1999 despre manualele alternative de limba română pentru clasa a IX-a, care reuneşte mai mulți invitați, constituind grupuri adverse, de susținători şi contestatari ai reformei manualelor (Dakmara Georgescu, Liviu Papadima vs. Adrian Păunescu, Ion Cristoiu); dezbaterea din februarie 2001 despre achiziționarea de către RATB a unor autobuze ecologice, având ca participanți pe directorul general al RATB şi pe directorul general al ROCAR, caracterizată prin abordarea unei probleme de interes public ca pe o problemă personală.

2. Aspecte particulare ale situației de comunicare în dezbaterea televizată

BDD-V3929 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:06 UTC)

Analiza naturii şi a poziţiei participanţilor (invitaţii, moderatorul şi publicul), în concordanţă cu cadrul mediatic şi cu normele de gen, ne permite să înţelegem specificul dezbaterii televizate ca formă de *talk show* şi, mai ales, ca formă discursivă.

Intervenţiile invitaţilor urmăresc obiective perlocuţionare opuse: pe de o parte, anihilarea interlocutorilor, pe de alta, câştigarea acordului şi a aprobării publicului (cf. şi Windisch, 1968, p. 17-33). Al doilea obiectiv este, în realitate, cel mai important, dar atingerea lui depinde, în mare măsură, de eficienţa realizării celui dintâi. Efectele perlocuţionare funcţionează, în cazul considerat, într-un mod care ne aminteşte de jocul de biliard: ţinta directă este adversarul, dar ţinta vizată de fapt este una mai îndepărtată, dar mai importantă. Exprimarea dezacordului faţă de punctul de vedere al cuiva reprezintă o posibilitate esenţială de a câştiga acordul celorlalţi.

Confruntarea de idei, opinii şi atitudini este totdeauna dublată de o confruntare a imaginii participanţilor. Imaginea oferită publicului cântăreşte, de obicei, mai mult, în procesul de influenţare a opiniei unor grupuri largi, decât alegerea sau modul de prezentare a argumentelor (discursurile individuale ar trebui să fie, în esenţă, discursuri argumentative).

Luând în consideraţie aceste aspecte, putem admite că dezbaterile televizate aparţin unei categorii speciale de forme discursive, în care dezacordul este programatic şi reprezintă tipul structural preferat, nemarcat, pe când acordul este tipul marcat (cf. şi Kotthoff, 1993). Aceasta este o regulă constitutivă, privită ca atare de participanţi. Nu sunt rare cazurile în care exprimarea acordului anunţă o amplificare a dezacordului în secvenţa următoare:

> „Oct. Paler: Nu vă supăraţi, *vă înţeleg foarte bine* când spuneţi că era bugetul pe ordinea zilei, *vă înţeleg foarte bine* când spuneţi că trebuia pregătit pentru UE, *dar* ce impresie a făcut România? Ne-am făcut de râs o lună de zile".

Participanţii nu urmăresc să ajungă la o înţelegere, să negocieze o soluţie mutual acceptată a problemelor, ci să sublinieze şi uneori chiar să potenţeze la maximum diferenţele de vederi. Spre deosebire de formele discursive „normale", care au o orientare centripetă, disputa TV are o orientare centrifugă.

3. Cooperare şi conflict

Cooperare şi conflict sunt concepte care implică o reprezentare graduală. Pe de o parte, ele constituie extremităţile unei scale care include o mare diversitate de forme de tranziţie, bazate pe un amestec, în proporţii diferite, de tipare structurale, strategii şi forme de expresie caracteristice ambelor tipuri de comunicare. Pe de altă parte, există o ierarhie a procedeelor macro- şi microstructurale care definesc forme mai puternice sau mai slabe de comunicare cooperativă sau conflictuală, aceste forme putând alterna în acelaşi discurs (Vion, 1992, p. 125-126).

Comentariile care urmează au în vedere semnalarea unor factori care influenţează – în corpusul menţionat – echilibrul comunicativ în favoarea formelor conflictuale.

În privinţa invitaţilor, există diferenţe determinate de statutul şi poziţia lor în societate, ca şi de caracteristicile lor temperamentale. Discursul agresiv poate lua forme mai rudimentare (inclusiv prin apelul la cuvinte „tari", vulgare, insultătoare) sau poate îmbrăca forme mai rafinate (din care termenii „tari" nu lipsesc, dar au un alt impact, fiind incluşi în structuri retorice care implică adesea manipularea presupoziţiilor). Oferim spre

BDD-V3929 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:06 UTC)

comparație două exemple. Unul - discursul populist al lui A. Păunescu, referitor la noile manuale, orientat clar spre câştigarea publicului spectator:

„Sunt consternat de *neruşinarea* cu care e *batjocorită* cultura românească aici [...]. De fapt, se încearcă deznaționalizarea acestor *nenorociți* de copii, care, după ce că *n-au bani să trăiască – părinții lor se zbat în nevoi* – mai sunt obligați să învețe toate *aiurelile*.",

urmat de răspunsul lui Liviu Papadima, care constituie un fel de comentariu metalingvistic al intervenției lui Păunescu:

„În ce priveşte manualele, eu cred că este un beneficiu real ca ele să fie discutate, dar nu cred că această discuție se poate desfăşura pe o *bază oratorică*, oricât de inspirat ar fi discursul domnului Păunescu [...] În al doilea rând, îmi permit să atrag atenția că astfel de *cuvinte injurioase* şi de *catalogări tranşante* nu izbesc numai în autorii acestor manuale care au fost într-adevăr făcuți *nesimțiți* [...]"

Al doilea exemplu – din dezbaterea politică: discursul ofensiv al lui Paler, structurat cu abilitate retorică evidentă, pe baza repetițiilor şi a întrebărilor retorice care declanşează presupoziții:

„Atunci când în România vor exista şcoli serioase de ştiințe politice, nu cred că se poate găsi un exemplu mai bun, excelent din punct de vedere didactic, pentru a demonstra mediocritatea unei clase politice. Această criză a fost, după părerea mea, absurdă, necuviincioasă, perversă şi sinucigaşă. Ce rost a avut acest circ de aproape o lună în jurul unei demisii care putea fi rezolvată în 24 de ore? Ce rost a avut toată comedia scuzelor [...]? Ce rol a avut intervenția liberalilor [...]? Ce rost a avut, domnule consilier, de la un moment încolo, încăpățânarea primului ministru [...]? O comedie, un bâlci sinistru împotriva intereselor României. Această criză a fost neruşinată, absolut neruşinată, după părerea mea, [...]",

urmat de replica diplomatică a lui A. Vasilescu, purtător de cuvânt al „puterii", care se cantonează în formulări metalingvistice, definind o strategie a tăcerii (motivată subiectiv):

„Domnule Paler, nu încerc *să vă contrazic* nici măcar cu un singur cuvânt şi n-o *să vă contrazic*, în primul rând pentru că, deocamdată, n-aş vrea să intru în *dispute polemice*. Aş vrea *să vă spun* doar...",

replică întreruptă de Paler, a cărui intervenție (o formă de entimemă) este abil orientată spre câştigarea publicului:

„...eu sunt român şi gândesc ca un român în situația asta."

Exemplele citate din ambele dezbateri au în comun natura evaluativă a discursului şi lipsa argumentelor pentru evaluările propuse. De remarcat prezența formulelor *(nu) cred, nu încerc, după părerea mea*.

Evaluările devin mai subiective, iar discursul este mai agresiv când tema generală este transferată în sfera personalului. Directorul RATB începe prin următoarea declarație:

„Categoric că *trebuie sprijinită industria românească*. [...] eu mulțumesc că m-ați chemat, pentru că astă-seară la Prima am fost atacat şi *a devenit o problemă personală*.",

pentru ca, ulterior, afirmațiile sale să determine pierderea completă a caracterului instituțional al discuției; constituită ca o succesiune de acuzații reciproce, discuția seamănă foarte mult cu o dispută privată dintr-o conversație cotidiană:

„CP: Îmi pare rău ă... în mod normal, oamenii care mint pe față ar trebui să plece, dar trebuie să suport chestia asta, că trebuie să lămurim.

AD: Domnule, există caseta şi se poate observa...

BDD-V3929 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:06 UTC)

CP: Sub rezerva că...
AD: Mă jigniți, domnule Popescu. Eu vă respect!
CP: Nu, dvs. m-ați jignit pe mine până una alta, nu eu pe dvs."

Există chiar momente în care apare riscul major al blocării dialogului (şi al eşecului emisiunii). În fața reproşurilor acumulate ale partenerului, directorul RATB declară:

„Ei bine! Nu mai vorbesc."

şi numai intervenția moderatorului permite continuarea emisiunii.

Argumentele părților implicate în dispută, cerute de moderator ("Care sunt argumentele dvs.?) lipsesc, ambii invitați oferind în schimb povestiri fără nici un şir, cu intenții de discreditare reciprocă. În plus, ideile pe care directorul ROCAR încearcă să le exprime se pierd din cauza nenumăratelor întreruperi din partea celuilalt participant şi chiar a moderatorului. La un moment dat, cel întrerupt protestează explicit împotriva acestui procedeu:

„AD: Păi mă lăsați să vorbesc? Eu v-am lăsat pe dvs., vă rog frumos!
CP: Păi vă las, dar nu se poate..." sau
„Numai un pic. Mă lăsați să termin:".

Numărul participanților influențează structurarea unei dezbateri. Ceea ce am remarcat în dezbaterea cu mai mulți participanți asupra manualelor, în care distribuția polară a acestora este evidentă de la început, este faptul că participanții situați în aceeaşi tabără nu se sprijină reciproc: fiecare îşi urmează propria linie de argumentație, fără a se raporta în vreun fel la argumentele invocate de cei care împărtăşesc acelaşi tip de opinii. Uneori, autoselecția ca emițător intervine chiar atunci când vorbitorul următor este explicit desemnat de cel curent:

„IC: Dați-mi voie s-o întreb pe doamna consilier următorul lucru: [...] credeți că unele texte care ilustrează unele teme vor duce la plăcerea elevului de a citi? Asta vreau să vă întreb.

LP: Pot să răspund eu? [...] Deşi răspunsul e greu pentru fiecare dintre noi, din motive diferite, doamna Dakmara nu e specialistă în română [...]"

Alteori, o mişcare de corectare este produsă de un participant aflat de aceeaşi parte a baricadei cu cel corectat:

„IC: [...] Vreți să vă arăt un manual la fel ca al dvs. făcut în anul 1935 sub guvernare CDR-istă, că era PNL-istă, care are în foarte multe texte şi formarea unui elev în spiritul dragostei de țară[...]?

AP: Cred că exagerați, domnule Cristoiu.
IC: Nu exagerez deloc."

Nu se creează lanțuri de argumentare între membrii unui grup. Aceasta pentru că fiecare participant este mai interesat de imaginea pe care o oferă publicului decât de ideea de a-i convinge pe colocutori de validitatea unui punct de vedere. A oferi imaginea unei persoane inteligente, reacționând prompt la atacuri, devine modul principal de a „marca puncte" în dispută.

În ce-l priveşte pe moderator, este evidentă incapacitatea lui de a juca rolul arbitrului imparțial: propria lui opinie transpare, de la început. Moderatorul se trădează pe diverse căi. Una dintre acestea o reprezintă întrebările provocatoare, care declanşează presupoziții, eventual corectate concesiv sau explicitate ulterior:

„MT: Am înțeles că domnul Preşedinte – am declarația domnului Preşedinte – s-a enervat, şi-a dat seama că după 48 de ore nu s-a terminat criza [...] şi l-a chemat, în mod

BDD-V3929 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:06 UTC)

oficial, spune el între două virgule, pe dl. Isărescu cu revocarea, pentru a-l schimba pe dl. Babiuc. *Care este adevărul?*

AV: (pauză) ?!

MT: Sau care e minciuna şi care e adevărul?"

O altă cale o constituie contrazicerea afirmațiilor interlocutorului:

„AV: [...] iar dl. prim-ministru a încercat să obțină acest consens (al partidelor politice – n.n.)

MT: Păi şi nu l-a obținut.

AV: Ba l-a obținut.

MT: De la cine l-a obținut?

AV: Păi prin convorbiri telefonice l-a obținut [...]

MT: Domnule Vasilescu, n-a obținut nici un acord."

Adesea moderatorul îşi exprimă direct propria poziție:

„Nu am nimic cu editurile, doamnă. Am cu cei care le-au făcut" (manualele – n.n.)

sau evaluează intervențiile precedente:

„Aici ați întors-o foarte bine de la politică la politica monetară şi valutară, părerea mea.",

adoptând o atitudine ironică, uneori chiar sarcastică, față de cei al căror punct de vedere nu-l împărtăşeşte:

„DG: Practic imediat, toți sau foarte mulți, ca să nu spun toți...

MT: *Gazetari nenorociți*...

DG: N-am spus-o eu, o spuneți dvs.

MT: Păi eu eram în continuarea ideii dvs."

sau, intervenind în discuția dintre A. Vasilescu şi O. Paler, în care se foloseşte metafora şahului:

„OP: Eu aş fi zis: foarte bine, accept, dar eu joc la masa asta.

AV: Păi nu putea să joace singur. Singur joacă acasă, cu calculatorul, dar aici nu se poate.

MT: Păi vedeți, domnule Vasilescu, aici este greşeala, că dl. prim-ministru joacă prea mult cu calculatorul."

Ca şi invitații săi, moderatorul este dornic să-şi câştige publicul, să-l atragă de partea sa. Trucurile folosite în acest scop sunt numeroase: formulele de început şi de încheiere a emisiunii, orientate explicit spre spectatori (alegerea formulelor de salut: „bun găsit!" şi de adresare: „oameni buni", sau îndemnul final: „Țineți aproape!"), mimarea perspectivei omului obişnuit:

„Şi mă întrebam eu, cetățeanul simplu, care n-are acces la astfel de informații şi nu este nici realizator de emisiuni, mă întrebam cum s-au înțeles?"

şi, mai ales, natura marcat colocvială a limbajului folosit:

„Îmi vine să vă-ntreb *ce făcurăți*, domnule A. Vasilescu, având în vedere faptul că dl. Isărescu e din Drăgăşani şi acolo se foloseşte limbajul *ăsta*. *Ce făcurăți* cu dl. Babiuc până la urmă?" etc.

4. Observații finale

Dezbaterea televizată implică prin definiție competiția; cooperarea „blândă" ar fi plictisitoare pentru public. Putem include această categorie de emisiuni printre cazurile de *planned miscommunication* (Coupland, Giles, Wieman (eds.), 1991, p. 1-17). Cooperarea

BDD-V3929 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:06 UTC)

presupune, în această situație, numai realizarea unui tip particular de coerență locală, bazat îndeosebi pe succesiunea întrebare-răspuns, al cărei rezultat la nivel macrostructural este o coerență bazată pe alternanța relativ sistematică a punctelor de vedere opuse. Respingerea discursului celuilalt, care conduce la o delimitare fermă a pozițiilor participanților, trăsătură constitutivă a emisiunilor în discuție, lasă deschise pentru auditori posibilitățile de evaluare a celor mai variate aspecte, în raport cu propriile lor criterii. Iar televiziunea, ca mijloc de comunicare cu resurse specifice, stimulează creativitatea participanților – inclusiv a moderatorului – în această acțiune generală de contrazicere a interlocutorului.

Bibliografie:

COUPLAND, N., H. GILES, J.M. WIEMAN (eds.) (1991), *„Miscommunication" and Problematic Talk*, Newbury Park, Londra, New Delhi, Sage

ILIE, CORNELIA (2001), *Semi-institutional discourse: The case of talk shows*, „Journal of Pragmatics", 33, p. 209-254

KOTTHOFF, HELGA (1993), *Disagreement and concession in disputes: on the context sensitivity of preference structure*, „Language in Society", vol. 22, nr.2, p. 193-216

VION, R. (1992), *La communication verbale. Analyse des interactions*, Paris, Hachette

WINDISCH, U., *Le K.-O. verbal. La communication conflictuelle*, Lausanne, L'âge d'homme.

COOPERATIVE VS. CONFLICTIVE INTERACTION IN THE TV DEBATES

Abstract

The paper aims at proving that TV debates belong to a special class of discursive forms, where disagreement is programatic and represents the preferred, unmarked structural type, whereas the agreement is the dispreferred, marked type.Unlike most of the discourse forms, which have a centripetal orientation, this type is centrifugally oriented.

The paper examins some basic factors influencing the communicative balance in favor of the conflictive forms, pointing out the main communicative strategies used by the participants.

BDD-V3929 © 2003 Editura Universității din București

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:06 UTC)